

СУБ'ЄКТИВНІ ОЗНАКИ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 109 КК УКРАЇНИ

І.О. Харь

*кандидат юридичних наук,
доцент, заступник завідувача
кафедри цивільного та господарського права
ВНЗ «Національна академія управління»*

Постановка проблеми. Суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України мають важливе значення для теорії кримінального права та для кваліфікації цього суспільного небезпечного діяння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженнями зазначених питань у різні періоди займалися багато вчених у галузі кримінального права, серед них: Г.В. Андрусів, Ю.В. Баулін, В.К. Грищук, О.Ф. Бантишев, І.В. Зозуля, В.Я. Тацій та ін. Проте і сьогодні окреслена проблема не отримала свого належного дослідження.

Метою статті є з'ясування суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України.

Основні результати дослідження. Злочини, що посягають на суспільні відносини, які забезпечують умови з охорони національної безпеки в політичній сфері належать: дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади (ст. 109 КК України).

«Стаття 109. Дії спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади.

1. Дії, вчинені з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, а також змова про вчинення таких дій, —

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.

2. Публічні заклики до насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або до захоплення державної влади, а також розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій, —

караються обмеженням волі на строк до трьох років або позбавленням волі на той самий строк.

3. Дії, передбачені частиною другою цієї статті, вчинені особою, яка є представником влади, або повторно, або організованою групою, або з використанням засобів масової інформації, —

караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк» [1].

Ч. 1 та 2 ст. 109 КК України мають описові диспозиції. Ці ознаки описуються авторами по-різному, в тому числі і стосовно форм прояву цих злочинів, їх кількості. Неповнота переліку форм прояву цього діяння в ст. 109 КК України може негативно вплинути на розуміння і кваліфікацію злочину.

Обґрунтовуючи нашу позицію з піднятого питання, зазначимо, що під складом злочину необхідно розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних

ознак, які характеризують конкретне діяння, що відбувається в об'єктивній дійсності як злочин. Ще можна оговорити, що склад злочину — це законодавча модель злочину, яка являє собою систему передбачених законом України про кримінальну відповідальність об'єктивних і суб'єктивних елементів, кожен з яких має свої ознаки [2, с. 147]. Наприклад, у ч. 1 ст. 109 КК України розкривається зміст об'єктивних і суб'єктивних елементів, кожен з яких має свої ознаки, тобто є складом злочину. Це ж стосується і ч. 2 та ч.3 ст. 109 КК України. Крім того, тут у ч.1 ст. 109 КК України відображена така ознака суб'єктивної сторони, яка має таку характеристику: 1) мета насильницької зміни конституційного ладу; 2) мета насильницького повалення конституційного ладу; 3) мета захоплення державної влади.

Отже, в ч. 1 ст. 109 КК України передбачено шість складів злочину. Тобто тут окреслені найсуттєвіші ознаки, які дають можливість відмежувати шість цих складів злочинів один від одного та від інших. Таку обов'язкову ознаку цих складів злочину, як суб'єкт ми знаходимо в ст. ст. 18, 22 КК України і для його розкриття звернемося дещо нижче. Суб'єкту злочину достатньо вчинити будь-яке з цих діянь, які містяться в цих шести формах прояву.

У ч. 2 ст. 109 КК України також описано інших шість форм прояву об'єктивної сторони цього злочину. А отже вона містить шість складів злочинів. Не дивлячись на те, що така найсуттєвіша ознака суб'єктивної сторони цих складів злочинів, як мета тут не вказана, але вона сама по собі є зрозумілою із змісту диспозиції ч. 2 ст. 109 КК України. Це також стосується суб'єкта та суб'єктивної сторони, які характерні для складів злочинів, передбачених ч. 2 ст. 109 КК України.

Слід звернути увагу на те, що й у диспозиції ч. 3 ст. 109 КК України є найсуттєвіші ознаки конкретних складів злочину, передбачених лише в цій частині. Щодо мети цього злочину, який слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 109 КК України, то її необхідно з'ясувати із змісту норм цієї частини.

Отже, враховуючи сформульовані нами положення вище, перейдемо до аналізу суб'єктивних ознак злочинів, передбачених ч. 1 ст. 109 КК України.

Перш за все проаналізуємо суб'єктивні ознаки, що характерні для складу злочину — дії, вчинені з метою насильницької зміни конституційного ладу України (ч. 1 ст. 109 КК України). Стосовно суб'єкта цього злочину, який характерний для першої форми прояву цього злочину, то його можна з'ясувати (в ч. 1 ст. 18 та в ч.1 ст. 22 КК України), а відносно вини, то необхідно звернутися до ст. 23 КК України і ч. 2 ст. 24 КК України, що ми й в подальшому зробимо. Зазначені ознаки є необхідними для цього складу злочину і знаходяться в його межах.

Слід зазначити те, що в доктрині кримінального права наголошується, що ознакою складу злочину є не що інше, як ознака злочину, оформлена в ранг ознаки злочину в юридичну конструкцію (тобто законодавчу — юридичну модель злочину) [3, с. 147].

Суб'єктом (виконавцем) злочину, передбаченого ч. 1 ст. 109 КК України (у формі прояву — дії, вчиненої з метою насильницької зміни Конституційного ладу України), є фізична, осудна, приватна, неслужбова або службова особа

(громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилось 16-ть років (ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 22 КК України).

З суб'єктивної сторони злочин (у першій формі його прояву) характеризується такими обов'язковими ознаками, як: 1) вина; 2) мета. Вина в цьому (першому) складі злочину характерна лише з прямим умислом. На прямий умисел вказує побудова цього складу злочину, як злочину з формальним складом. Особа при вчиненні злочину, а саме дій з метою насильницької зміни Конституційного ладу, усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, які названі в роботі деталізовано і спосіб їх вчинення і бажає їх вчинити (ч. 2 ст. 24 КК України). Крім того, на прямий умисел вказує насильницький спосіб зміни Конституційного ладу України, а також мета насильницької зміни Конституційного ладу. Отже, другою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього складу злочину є мета його вчинення. Метою вчинення цього (першого) складу злочину є – мета насильницьким способом змінити Конституційний лад України.

Важливо звернути увагу на те, що обов'язково має бути доказана, означена мета цього злочину для кваліфікації діяння за вказаним складом злочину.

Дії, вчинені з метою насильницького повалення конституційного ладу (другий склад злочину) ч.1 ст. 109 КК України.

Цей склад злочину має описову диспозицію, тут знайшло місце описання основних ознак цього злочинного прояву. В диспозиції статті, стосовно цього складу злочину знайшла певне описання така ознака суб'єктивної сторони, як мета. Щодо суб'єкта, то його можна з'ясувати в Загальній частині КК України (ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 22 КК України), а стосовно вини необхідно звернутися до ст. ст. 23, 24 КК України.

Суб'єктом цього злочину за означеною формою є: фізична, осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства або громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилось 16-ть років (ч. 1 ст. 18, ч. 1 ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується такими обов'язковими ознаками, як: 1) вина; 2) мета вчинення злочину. Вина в цьому злочині можлива лише у формі прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, які спрямовані на насильницьке повалення конституційного ладу і бажає вчинити такі дії.

На прямий умисел вказує як мета вчинення цього злочину, так і спосіб його вчинення. Крім того, на прямий умисел наштотує і формальний склад цього складу злочину.

Метою вчинення цього злочину, як свідчить закон, є насильницьке повалення конституційного ладу.

Дії, вчинені з метою насильницького захоплення державної влади (третья форма прояву злочину – третій склад злочину).

Суб'єктом цього злочину (третьої форми прояву) є фізична осудна особа, приватна, неслужбова або службова (громадянин України, особа без

громадянства або громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16 років (ч.1 ст. 18, ч.1 ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона цього злочину (у третій формі його прояву – ч. 1 ст. 109 КК України) характеризується такими обов'язковими ознаками, як: 1) вина; 2) мета вчинення злочину. Вина в цьому злочині (третій формі цього прояву) можлива лише у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, які спрямовані на насильницьке захоплення державної влади і бажає вчинити такі дії.

На прямий умисел вказує як мета вчинення цього злочину, так і спосіб цього вчинення. Крім того, на прямий умисел наштотує і те, що цей злочин відноситься до так званих злочинів з формальним складом.

Метою вчинення цього злочину (у його третій формі прояву), як свідчить закон, є насильницьке повалення конституційного ладу.

Змова про вчинення насильницьких дій щодо зміни конституційного ладу (четверта форма прояву цього злочину – четвертий склад злочину, передбачений ч. 1 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину (в четвертій формі його прояву) є: фізична, осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства або громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч. 1, ст. 18, ч. 1, ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона цього злочину (четверта форма його прояву – ч. 1 ст. 109 КК) характеризується виною у формі умислу. Умисел тут можливий лише прямий, оскільки досліджуваний злочин має усічений склад. Крім того, обов'язковою ознакою цього складу злочину є мета насильницької зміни конституційного ладу України.

Змова на вчинення дій з метою насильницького повалення конституційного ладу України (п'ята форма прояву злочину – п'ятий склад злочину – ч. 1 ст. 109 КК України).

Цікаво, що ця норма, яка передбачає названий склад злочину для його з'ясування відсилає особу, що застосовує закон, до другого складу злочину, що міститься в ч. 1 ст. 109 КК України, тобто тієї ж частини статті Кримінального кодексу України. З цього приводу вірно зазначає В.К. Матвійчук, що це положення не дає підстави називати відсилочною диспозицією, яка коментується за існуючою кримінально-правовою доктриною [4, с. 25]. Це на нашу думку свідчить про необхідність зміни положень доктрини кримінального права.

Суб'єктом цього злочину (в п'ятій формі його прояву – ч. 1 ст. 109 КК України) є фізична осудна особа, приватна, неслужбова або службова (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч. 1 ст. 18 та ч. 1 ст. 22 КК України).

З суб'єктивної сторони злочин (за означеною формою), передбачений ч. 1 ст. 109 КК України характеризується такими обов'язковими ознаками як: вина і мета. Вина в цьому злочині може бути лише умисною, а умисел є лише прямим, оскільки особа при вчиненні усвідомлює суспільно небезпечний характер дій, які нами вищеназвані і бажає їх вчинити (ч.2 ст. 24 КК України).

Такий вид умислу підтверджується і тим, що цей злочин відноситься до так званих діянь з «усіченим» складом злочину. На прямий умисел при вчиненні цього діяння вказує і мета його вчинення – це мета насильницького повалення конституційного ладу України.

Особливо потрібно акцентувати увагу на те, що якщо не буде доказана зазначена в диспозиції ч. 1 ст. 109 КК України мета, то буде відсутній склад злочину за досліджуваною формою прояву.

Змова про вчинення дій, спрямованих на насильницьке захоплення державної влади (шоста форма прояву злочину – шостий склад злочину).

Суб'єктом цього складу злочину (в шостій його формі прояву) є фізична, осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч.1 ст. 18, ч. 1 ст. 22 КК України).

З суб'єктивної сторони злочин, передбачений шостою формою прояву характеризується: 1) виною у формі прямого умислу; 2) метою насильницького захоплення державної влади. Вина в цьому злочині може бути лише з прямим умислом, оскільки особа при вчиненні злочину усвідомлює суспільно небезпечний характер дій, які нами вищеназвані і бажає їх вчинити (ч. 2 ст. 24 КК України). Такий умисел підтверджується і тим, що цей злочин відноситься до так званих діянь «з усіченим складом», про прямий умисел свідчить і спосіб вчинення цього злочину.

Другою обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього складу злочину є мета його вчинення – захоплення влади.

Слід також зазначити, якщо не буде доказана зазначена в диспозиції ч. 1 ст. 109 КК України мета цього складу злочину, то буде відсутній цей склад злочину.

Дії, що відбуваються у вигляді публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу України (перша форма прояву – перший склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину (у першій його формі прояву, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК України) є фізична осудна, приватна, неслужбова, службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років. У тому ж випадку, коли цей злочин вчиняє представник влади, то такі дії слід кваліфікувати за ч. 3 ст. 109 КК України за ознакою представник влади.

Суб'єктивна сторона злочину у його першій формі (ч. 2 ст. 109 КК України), передбачає наявність умислу, вид умислу – прямий. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу і бажає ці дії вчинити. Крім того, для цього злочину (в зазначеній формі) характерна наявність спеціальної мети злочину – насильницької зміни конституційного ладу України.

Дії, що відбуваються у вигляді публічних закликів до повалення конституційного ладу України (друга форма прояву злочину – другий склад злочину, передбачений ч. 2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину, у другій формі його прояву (ч.2 ст. 109 КК України) є фізична, осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч.1 ст. 18, ч.1 ст. 22 КК України).

З суб'єктивної сторони сказаний злочин (у другій формі його прояву — ч. 2 ст. 109 КК України), передбачає наявність прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме публічних закликів до насильницького повалення конституційного ладу України і бажає ці дії вчинити. Крім того, для злочину в цій другій формі прояву характерним є наявність спеціальної мети — насильницького повалення конституційного ладу України.

Для інкримінування цього злочину особі необхідно довести зазначену мету його вчинення.

Дії, що відбуваються у вигляді публічних закликів щодо захоплення державної влади (третя форма прояву цього злочину, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину, в третій формі його прояву (третій склад злочину — ч. 2 ст. 109 КК України) є фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч. 1 ст. 18 та ч. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона цього злочину (в третій його формі — ч. 2 ст. 109 КК України), передбачає наявність прямого умислу та, відповідно, — спеціальної мети — захоплення державної влади.

Дії, що проявляються у розповсюдженні матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу України (четверта форма прояву злочину, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом злочину — розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу України є: фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч. 1 ст. 18 та ч. 1 ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона злочину, в четвертій його формі, передбаченій ч.2 ст. 109 КК України, характеризується умисною виною, вид умислу прямий.

Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій (в зазначеній сфері) і бажає їх вчинити. Метою цього злочину є насильницька зміна конституційного ладу України, шляхом розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Дії, що проявляються в розповсюдженні матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу України (п'ята форма прояву злочину, передбаченого ч.2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом злочину — розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу України, передбаченого ч. 2 ст. 109 КК України, є: фізична осудна, приватна, неслужбова або службова

особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років.

Суб'єктивна сторона цього злочину характеризується виною у формі прямого умислу. Особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, а саме розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу України і бажає їх вчинити.

Мета злочину в цій формі прояву — насильницьке повалення конституційного ладу України шляхом розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Дії, що проявляються в розповсюдженні матеріалів із закликами до захоплення державної влади (шоста форма прояву злочину, передбачена ч. 2 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину (в шостій формі його прояву, передбачені ч. 2 ст. 109 КК України) є: фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа, громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років (ч.1 ст. 18 та ч.1 ст. 22 КК України).

Суб'єктивна сторона цього злочину, в шостій формі його прояву, характеризується виною у формі прямого умислу.

Мета цього злочину — це захоплення державної влади, шляхом розповсюдження матеріалів із закликами до вчинення таких дій.

Важливо акцентувати увагу на тому, що в ч.3 ст. 109 КК України сформульовано 24 склади злочину, тобто 24 форми прояву цього злочину.

Проаналізуємо суб'єктивні ознаки злочинів, передбачених ч.3 ст. 109 КК України, відповідно до форм прояву злочину.

Публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені особою, яка є представником влади (перша форма прояву злочину, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України).

Суб'єктом цього злочину (в першій формі його прояву, передбаченій ч. 3 ст. 109 КК України) є представник влади. З приводу такого суб'єкта злочину як представник влади, в кримінально-правовій літературі є такі судження: 1) «представник влади повинен розглядатися в якості особливої категорії службових осіб, наділених у межах своїх повноважень правом видавати обов'язкові для виконання іншими особами (як фізичними, так і юридичними) накази, розпорядження, вказівки, приймати рішення не тільки в рамках відомства, представником якого він є, але й поза ним, тобто по відношенню до громадян з приводу їх поведінки, вчинків, діянь громадян, не підпорядкованих їм по службі або роботі. Загальнообов'язкове виконання вказівок і вимог представника влади забезпечується можливістю застосування мір примусового характеру (затримання фізичної особи, штраф, припинення або заборона діяльності юридичної чи фізичної особи та ін.). До представника влади відносяться: народні депутати України, депутати Автономної республіки Крим, представники органів місцевого самоврядування (депутати сільських, селищних, міських та обласних рад, співробітники виконавчих органів цих рад, місцевих державних адміністрацій); співробітники правоохоронних і адміністра-

тивних органів, органів виконавчої влади (судді, слідчі й оперативні співробітники органів МВС і СБУ, прокуратури, їхні помічники, а також слідчі прокуратури, співробітники міліції, пожежні інспектори, інспектори лісоохорони, рибного нагляду, мисливські і податкові інспектори та ін.). Не можуть бути віднесені до представників влади співробітники адміністративних органів (водії транспортних засобів, друкарки, консультанти та ін., оскільки вони не наділені розпорядчими, організаційно-розпорядчими функціями)» [5, с. 8]; 2) «...представником влади є особа, яка перебуває на службі в органах державної влади та наділена владними повноваженнями, виконує владні функції (наприклад депутат місцевої влади, голова суду, працівник міліції тощо)» [6, с. 326]; 3) «...представником влади є особи, які діють від імені всіх гілок державної влади, реалізують надані їм владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола непадлеглих їм по службі осіб». До представників влади у службовій практиці зазвичай відносять, наприклад, депутатів різного рівня, представників виконавчої влади, суддів, слідчих, прокурорів, працівників оперативного складу органів внутрішніх справ, лісників, різноманітних державних інспекторів (митної служби, податкової адміністрації, санітарної інспекції, рибного нагляду тощо).

Функції органів влади можна поділити на «внутрішні» та «зовнішні». Саме при виконанні «зовнішніх» функцій посадові особи таких органів є представниками влади — службовими особами. У виконанні «внутрішніх функцій» органу влади, тобто функцій в управлінні його діяльністю, посадова особа такого органу може визнаватись службовою особою (у розумінні п.1 примітки до ст. 364 КК), яка виконує організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки [7, с. 624-625].

Зазначені три точки зору доповнюють одна одну, але перші два судження відрізняються лише деталізацією, а позиція О.О. Дудорова і Г.М. Зеленова більш є вдалою, оскільки вона спирається на останні зміни в КК України стосовно такого суб'єкта, як представник влади, тобто особи, яка виконує «зовнішні» функції.

Отже, суб'єктом злочину (в першій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України) є особа, тобто виконує «зовнішні» функції, яка, діючи від імені всіх гілок державної влади, реалізує надані їй владні повноваження, що тягне правові наслідки для невизначеного кола непадлеглих їм по службі осіб.

Суб'єктивна сторона злочину (в зазначеній формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), передбачає наявність прямого умислу. Особа — представник влади усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме, публічних закликів до насильницької зміни конституційного ладу і бажає їх вчинити. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета насильницької зміни конституційного ладу, шляхом публічних закликів до їх вчинення.

Суб'єктом злочинів, вчинених у таких його проявах, як: 1) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу України, вчинені представником влади (у другій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109

КК України); 2) публічні заклики до насильницького захоплення державної влади, вчинені об особою, яка є представником влади (у третій формі його прояву, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України); 3) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу України, вчинені особою, яка є представником влади (у четвертій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 4) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу України, вчинені особою, яка є представником влади (у п'ятій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 5) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького захоплення державної влади особою, яка є представником влади (у шостій формі його прояву, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України) є представник влади — це особлива категорія осіб, наділених у межах своїх повноважень, видавати обов'язкові для виконання іншими особами (як фізичними, так і юридичними), накази, розпорядження, вказівки, приймати рішення не тільки в рамках відомства, представником, якого він є, але й поза ним (виконувати «зовнішню» функцію), тобто по відношенню до громадян з приводу їх поведінки, вчинків, діянь громадян, не підпорядкованих їм по службі, роботі. Загальнообов'язкове виконання вказівок, вимог представника влади, забезпечується можливістю застосовувати міри примусового характеру.

З суб'єктивної сторони злочину, вчинені у таких формах прояву, як: 1) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу України, вчинені особою, яка є представником влади (у другій його формі прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК), характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме, публічних закликів до насильницького повалення конституційного ладу України, вчиненого особою, яка є представником влади і бажає вчинити такі дії.

Для інкримінування цього діяння в вину особі, необхідно довести мету його вчинення — насильницького повалення конституційного ладу України; 2) публічні заклики до насильницького захоплення державної влади, вчинені особою, яка є представником влади (у третій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме публічних закликів до насильницького захоплення державної влади, особою, яка є представником влади: бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета захоплення державної влади, шляхом публічних закликів до насильницького захоплення державної влади; 3) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу України, вчинені особою, яка є представником влади (у четвертій формі його прояву, передбаченого ч.1 ст. 109 КК України), характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу України, вчинені особою, яка є представником влади.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета зміни конституційного ладу особою, яка є представником влади шляхом розповсю-

дження матеріалів такого змісту; 4) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу України, вчиненого особою, яка є представником влади (у п'ятій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу, вчиненого особою, яка є представником влади. Крім того, для злочину в зазначеній формі характерною є мета — насильницьке повалення конституційного ладу України особою, яка є представником влади; 5) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького захоплення державної влади, вчиненого особою, яка є представником влади (у шостій формі його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького захоплення державної влади, вчиненого особою, яка є представником влади. Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину є мета захоплення державної влади шляхом розповсюдження матеріалів з означеними діями.

Публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу України, вчинені повторно (сьома форма прояву цього злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України).

Для злочину в представленій формі його суб'єктом є фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа (за виключенням представника влади) може бути громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави, яким виповнилося 16-ть років до вчинення злочину.

Суб'єктивна сторона вказаного злочину (в сьомій формі свого його прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), характеризується виною у виді прямого умислу та спеціальною метою — насильницької зміни конституційного ладу України, вчинені повторно.

Суб'єктом злочинів, вчинених у таких його проявах, як: 1) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу, вчинені повторно (восьма форма прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 2) публічні заклики до насильницького захоплення державної влади, вчинені повторно (дев'ята форма прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 3) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені повторно (десята форма прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 4) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу, вчинених повторно (одинадцята форма прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 5) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького захоплення державної влади, вчинені повторно (дванадцята форма прояву, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України), відповідно для восьмої та дванадцятої форми прояву цього злочину є фізична осудна особа, приватна, неслужбова або службова (за винятком особи, яка є представником влади) особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років.

Суб'єктивна сторона злочинів у дев'ятій-дванадцятій формах його прояву, передбачених ч. 3 ст. 109 КК України, характеризується виною у виді прямого умислу. Особа тут усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, передбачених в зазначених формах прояву і бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цього злочину у дев'ятій-дванадцятій формах прояву, передбачених ч.3 ст. 109 КК України, є мета відповідно до зазначених форм прояву цих злочинів.

Публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені організованою групою (тринадцята форма прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України).

Суб'єктом злочину в зазначеній формі є фізична осудна, приватна неслужбова або службова (за виключенням особи, яка є представником влади) особа, якій до моменту вчинення злочину виповнилося 16-ть років.

Суб'єктивна сторона злочину у його тринадцятій формі прояву, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України, характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій а саме, публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені організованою групою і бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони в його тринадцятій формі прояву є мета насильницької зміни конституційного ладу України, шляхом вчинення такого злочину організованою групою осіб.

Суб'єктом злочинів, вчинених у таких його проявах, як: 1) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу, вчинені організованою групою осіб (в чотирнадцятій формі прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 2) публічні заклики до насильницького захоплення державної влади, вчинені організованою групою (у п'ятнадцятій формі прояву злочину, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України); 3) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені організованою групою (у шістнадцятій формі прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України); 4) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу, вчинені організованою групою (у сімнадцятій формі прояву злочину, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України); 5) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького захоплення державної влади, вчинені організованою групою (у вісімнадцятій формі прояву злочину, передбаченого ч.3 ст. 109 КК України) – є фізична осудна, приватна неслужбова або службова (за виключенням особи, яка є представником влади) особа, якій до моменту вчинення злочинів у зазначених формах виповнилося 16-ть років.

Суб'єктивна сторона злочинів, вчинених у чотирнадцятій – вісімнадцятій формах проявів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 109 КК України, характеризується виною у виді прямого умислу. Особа тут усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, передбачених у зазначених формах і бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони у чотирнадцятій – вісімнадцятій формах проявів злочинів, передбачених ч. 3 ст. 109 КК України, є мета, відповідно до зазначених форм прояву злочинів.

Публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені з використанням засобів масової інформації (дев'ятнадцята форма прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України), характеризується такими суб'єктивними ознаками злочину:

1) суб'єктом злочину в зазначеній формі є фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій виповнилося до моменту вчинення злочину 16-ть років; 2) суб'єктивна сторона злочину, в цій формі прояву, характеризується виною у формі прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій, а саме, публічні заклики до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені з використанням засобів масової інформації і бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину в зазначеній формі є мета злочину — насильницька зміна конституційного ладу, вчинена з використанням засобів масової інформації.

Суб'єкти злочинів, вчинених у таких його проявах, як: 1) публічні заклики до насильницького повалення конституційного ладу, вчинені з використанням засобів масової інформації (двадцята форма прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України); 2) публічні заклики до насильницького захоплення державної влади, вчинені з використанням засобів масової інформації (двадцять перша форма прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України); 3) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницької зміни конституційного ладу, вчинені з використанням засобів масової інформації (двадцять друга форма прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України); 4) розповсюдження матеріалів із закликами до насильницького повалення конституційного ладу, вчинені з використанням засобів масової інформації (двадцять третя форма прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України); 5) розповсюдження інформації із закликами до насильницького захоплення державної влади, вчинені з використанням засобів масової інформації (двадцять четверта форма прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України) — є фізична осудна, приватна, неслужбова або службова особа (громадянин України, особа без громадянства, громадянин іноземної держави), якій виповнилося до моменту вчинення злочину 16-ть років.

Суб'єктивна сторона злочинів у двадцятій — двадцять четвертій формі прояву злочину, передбачена ч. 3 ст. 109 КК України, характеризується виною у виді прямого умислу. Особа усвідомлює суспільну небезпечність своїх дій у відповідних формах прояву цих злочинів і бажає вчинити такі дії.

Обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони цих злочинів в зазначених формах є їх мета, відповідно яка аналізується стосовно цих форм даних злочинів.

Висновки. На підставі дослідження суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 109 КК України, можна констатувати:

- 1) злочин, передбачений ст. 109 КК України, має 24 форми прояву;
- 2) суб'єктивні ознаки цього злочину потрібно характеризувати відповідно до належної форми його прояву, оскільки ці ознаки мають у таких формах

прояву свої особливості і конкретизацію; 3) суб'єктом злочину у першій — шостій формах прояву злочину, передбаченого ч. 3 ст. 109 КК України, вчинюваних представником влади, є особа, яка виконує «зовнішні» функції та діючи від імені всіх гілок державної влади, реалізує надані їй владні повноваження, що тягнуть за собою правові наслідки для невизначеного кола осіб не підлеглих їй по службі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 25–26. — Ст. 131.
2. Дьяконов О.В., Игнатов А.А., Карпушин М.П. Ответственность за государственные преступления. — М., 1988. — 210 с.
3. Уголовное право России. Часть особенная. — М., 2004. — 869 с.
4. Матвійчук В.К. Злочини проти основ національної безпеки України / В.К. Матвійчук // Актуальні проблеми юридичної науки 2012. — К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2012. — С.15–32.
5. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. — К. : Форум, 2001, у 2-х ч. — С. 3–34.
6. Тацій В.Я. Злочини проти основ національної безпеки України // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар (Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.) / За заг. ред. В.В. Сташис, В.Я. Тація. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2009. — С.324–333.
7. Дудоров О.О., Зеленов Г.М. Злочини у сфері службової та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг / О.О. Дудоров, Г.М. Зеленов // Кримінальне право (Особлива частина); підручник / За ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. — [2-ге вид.]. — К. : «В.Д. «Декор», 2013. — С.618–670.

Харь І.О. Суб'єктивні ознаки злочину, передбаченого ст. 109 КК України

Стаття присвячена дослідженню суб'єктивних ознак злочину, передбаченого ст. 109 КК України. Звертається увага на детальний аналіз суб'єкта та суб'єктивної сторони цих злочинів стосовно двадцяти чотирьох форм прояву цих злочинів. Пропонується авторське визначення особи, яка є представником влади.

Ключові слова: суб'єкт, суб'єктивна сторона, представник влади, зміна конституційного ладу, повалення конституційного ладу, захоплення влади.

Харь И.А. Субъективные признаки преступления, предусмотренного ст. 109 УК Украины

Статья посвящена исследованию субъективных признаков преступления, предусмотренного ст. 109 УК Украины. Обращается внимание на детальный анализ субъекта и субъективной стороны этих преступлений в отношении двадцати четырех форм проявления этих преступлений. Предлагается авторское определение лица, которое является представителем власти.

Ключевые слова: субъект, субъективная сторона, представитель власти, изменение конституционного строя, свержения конституционного строя, захват власти.

Khar I. Subjective symptoms of a crime under art. 109 of the Criminal Code of Ukraine

The article is devoted to the study of subjective symptoms of a crime under art. 109 of the Criminal Code of Ukraine. Draws attention to a detailed analysis of the subject and the subjective aspect of these crimes against twenty-four forms of these crimes. The author's definition of a person who is a representative government.

Keywords: *the subject, the subjective side, the representative authority of the constitutional order, the overthrow of the constitutional order, the seizure of power.*

Стаття надійшла до редакція 20.08.2013.